

Професійно-психологічна підготовка працівників кадрів досудового розслідування

Методичний посібник укладено з урахуванням програми навчальної дисципліни «Професійно-психологічна підготовка працівників кадрів досудового розслідування» і призначено для курсантів факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування.

Посібник складається з восьми розділів, кожний з яких висвітлює питання щодо професійно-психологічної підготовки слідчих.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ВВЕДЕННЯ В ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНУ ПІДГОТОВКУ ПРАЦІВНИКІВ КАДРІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	7
1.1. Поняття професійно-психологічної підготовки поліцейського	7
1.2. Етапи розвитку професіоналізму	11
1.3. Компетентність як підґрунтя професіоналізму кадрів досудового розслідування	20
1.4. Компетентнісна модель слідчого	25
РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	36
2.1. Теоретичні аспекти та сутність спілкування. Основні види спілкування	36
2.2. Основні принципи побудови успішного міжособистісного спілкування	50
2.3. Етапи встановлення психологічного контакту у спілкуванні	55
2.4. Правила та форми конструктивної критики	64
2.5. Комунікативна компетентність слідчого: сутність та складові	69
2.6. Перелік професійно важливих вмінь, які детермінують комунікативну готовність слідчого до спілкування	73
2.7. Етапи встановлення психологічного контакту слідчого під час професійного спілкування	77
2.8. Механізми психологічного захисту під час комунікації	95
РОЗДІЛ 3. АУДІОВІЗУАЛЬНА ПСИХОДІАГНОСТИКА БРЕХНІ	107
3.1. Класифікація дефініцій способів брехні	107
3.2. Оціночні критерії психодіагностики брехні	118
3.3. Тактико-психологічні засоби виявлення та викриття неправдивих показань	126
РОЗДІЛ 4. ЗНАЧЕННЯ МЕТОДІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ У ХОДІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	136
4.1. Поняття та зміст дефініції «психологічний вплив»	136

4.2. Види психологічного впливу	144
4.3. Методи впливу на психологічні бар'єри	154
4.4. Методи психологічного впливу у ході досудового розслідування	161
РОЗДІЛ 5. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНФЛІКТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	175
5.1. Сутність, функції та структура конфлікту	175
5.2. Класифікація конфліктів та їх причини	182
5.3. Профілактика та шляхи вирішення конфліктів у діяльності працівників органів досудового розслідування	191
РОЗДІЛ 6. САМОРЕГУЛЯЦІЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО	209
6.1. Загальна характеристика емоцій	209
6.2. Психічні емоційні стани та їх вплив на особистість слідчого	222
6.3. Методи саморегуляції негативних психічних емоційних станів	244
РОЗДІЛ 7. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	253
7.1. Психологічні аспекти огляду місця події	253
7.2. Психологічні основи проведення допиту	263
7.3. Психологічні особливості проведення обшуку	290
7.4. Психологічна сутність пред'явлення для впізнання	305
7.5. Психологічні засади проведення слідчого експерименту	312
РОЗДІЛ 8. ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	322
8.1. Сутність професійної деформації та її різновиди	322
8.2. Чинники професійної деформації працівників слідчих підрозділів	326
8.3. Показники та рівні професійної деформації працівників органів досудового розслідування	331
8.4. Профілактика професійної деформації слідчого	336

ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі державотворення, виникає потреба суспільства та держави у висококваліфікованих, конкурентоспроможних працівниках, які після закінчення закладу вищої освіти із сукупністю теоретичних та практичних знань, вмінь та навичок будуть володіти загальними та спеціальними компетентностями і відразу зможуть приступати до виконання професійних обов'язків.

Досвід передових зарубіжних країн свідчить про те, що ефективна професійна підготовка працівників органів досудового розслідування обов'язково передбачає психологічну складову, яка є ефективним сполученням внутрішньої спрямованості працівника до зовнішнього проявлення професіоналізму.

Становлення особистості працівника органів досудового розслідування прямо пов'язане з його психологічною готовністю до виконання службових завдань, дотримання службової дисципліни, а також формуванню морально-етичних якостей особистості, тому проблема психологічних особливостей діяльності слідчого залишається актуальною.

Зауважено, що психологічні труднощі, які виникають при вирішенні завдань підрозділами органів досудового розслідування, істотно знижують ефективність їх діяльності, вимагають проведення особливого виду професійно-психологічної підготовки, націленої на досягнення високого рівня психологічної готовності працівників і функціональних груп до життєдіяльності в екстремальних ситуаціях.

Аргументовано, що професійній діяльності слідчих притаманні психологічні особливості, а саме: правова регламентація (підпорядкування суворого дотримання закону); наявність владних повноважень (уміння розумно, законно користуватися наданою владою); постійне протиборство (постійна складна інтелектуальна робота, шифрування своїх цілей, маскуванню соціальних ролей); комунікативність (здатність спілкування з широкою за своїм діапазоном середовищем); дефіцит часу і наявність перевантажень у роботі

(оперативність і швидкість розкриття кримінальних правопорушень, дотримання процесуальних й інших термінів, що відводяться на розслідування кримінального провадження тощо); напруженість (пов'язана з великими фізичними і психічними навантаженнями, яких зазнає слідчий через високу екстремальність його діяльності, діями в умовах конфліктних ситуацій, ненормованим робочим днем та ін.).

Тому важливим напрямом підвищення ефективності функціонування правоохоронного органу є забезпечення професійної психологічної підготовки працівників органів досудового розслідування до умов професійної діяльності. Така підготовка передбачає озброєння системою психологічних знань і умінь, необхідних для виконання успішної службової діяльності, формування індивідуально-психологічних якостей (мотивів діяльності, загальних і спеціальних здібностей, характерологічних особливостей).

Отже, професійно-психологічна підготовка фахівців розпочинається під час навчання у закладах вищої освіти та продовжується протягом всієї професійної діяльності слідчого.

Підготовлений навчально-методичний посібник «Професійно-психологічна підготовка кадрів досудового розслідування», представляє собою досить цікаву та актуальну працю як із точки зору її змісту, так і з точки зору логіки подання матеріалу.

РОЗДІЛ 1. ВВЕДЕННЯ В ПРОФЕСІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНУ ПІДГОТОВКУ ПРАЦІВНИКІВ КАДРІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1.1. Поняття професійно-психологічної підготовки поліцейського

Досвід передових зарубіжних країн свідчить про те, що ефективна професійна підготовка поліцейського обов'язково передбачає психологічну складову, яка є ефективним сполученням внутрішньої спрямованості працівника до зовнішнього проявлення професіоналізму.

Компетентний поліцейський повинен не тільки володіти знаннями та вміннями у професійній сфері, а також потрібно бути готовим психологічно до роботи в особливих і екстремальних умовах, комунікації з різними категоріями громадян, швидкого реагування на події в умовах дефіциту часу, ризику, впливу багатьох стресових та негативних емоційних чинників.

У зв'язку із цим виникає потреба підвищення ефективності забезпечення професійної психологічної підготовки поліцейського до умов професійної діяльності. Така підготовка передбачає озброєння поліцейського системою психологічних знань і умінь, навичок, спроможності до успішної професійної діяльності, а також формування у поліцейських індивідуально-психологічних якостей (мотивів діяльності, загальних і спеціальних здібностей, характерологічних особливостей).

Відповідно до наказу МВС України від 26.01.2016 р. № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» *психологічна підготовка* – це навчання, спрямоване на здобуття поліцейськими теоретичних знань та оволодіння практичними вміннями і навичками,

необхідними для формування професійно-психологічної надійності, стійкості, готовності до різноманітних умов службової діяльності, а також конструктивної комунікації з населенням.

Метою психологічної підготовки поліцейського є:

- формування у поліцейських стійкої позитивної професійної мотивації до правознавчої діяльності;
- розвитку у поліцейських професійно важливих психологічних якостей та індивідуально-психологічних особливостей;
- підтримання на високому рівні психологічної готовності до впевненого та ефективного виконання працівниками своїх професійних завдань та функціональних обов'язків;
- зміцнення згуртованості працівників довкола мети професійної діяльності, формування відповідної корпоративної культури в службових колективах;
- озброєння працівників психологічними вміннями та навичками, необхідними для успішної, безпечної і ефективно професійної діяльності.

Психологічна підготовка проводиться:

- безпосередньо під час навчальних занять (лекційних, практичних, тренінгових) з професійної психологічної підготовки;
- під час проведення практичних занять та навчань різних категорій особового складу відповідно до оперативних планів.

Професійно-психологічна підготовка є сучасним видом професійної, прикладної, спеціально організованої підготовки працівників, що допомагає підготувати їх до подолання психологічних труднощів професійної діяльності та для забезпечення успішного розв'язання поставлених перед ними завдань.

Необхідність професійно-психологічної підготовки обумовлена специфікою та особливостями професійної діяльності:

1. Діяльність поліцейського в умовах *жорсткої нормативно-правової регламентації професійної поведінки, правових рішень*, відступ від яких (службових завдань, порушення посадових повноважень та ін.) розглядається як порушення закону. Така особливість накладає відбиток на особистість та визначає вимоги як до ділових якостей професійних знань, умінь та навичок, так і до моральних якостей професіонала.

2. Діяльність поліцейського передбачає наявність владних повноважень, прав та обов'язків застосовувати владу від імені закону. Прийняття рішення у ситуаціях із використанням владних повноважень вимагає від поліцейського таких якостей як:

- соціальна зрілість;
- висока відповідальність;
- емоційна рівноваженість;
- здатність прогнозувати наслідки своїх рішень;
- поважне ставлення до людей.

Відсутність відповідних якостей може призвести до відхилення поліцейського від вимог закону щодо використання владних повноважень і, як наслідок, завдання моральної шкоди людині, серйозних психічних травм їх та близьким, негативного впливу на авторитет особистості серед оточуючих.

3. Процесуальна самостійність та персональна відповідальність за прийняті рішення, яка передбачає високий рівень моралі, стійкості та емоційної зрілості та відповідальності. Як один з основних принципів правосуддя, відповідно до якого суддя, прокурор, слідчий та інші посадові особи під час виконання покладених на них обов'язків підпорядковуються тільки нормами закону і не повинні залежати від будь-яких впливів.

4. Висока емоційність, екстремальність праці, яка характеризується:
- виконанням великого обсягу та розмаїтості професійних завдань;
 - гострим дефіцитом часу та інформації;
 - активною протидією осіб, які ігнорують норми закону;
 - нервово-психічним перевантаженням;
 - частою зміною умов праці;
 - порушенням звичайного режиму добової життєдіяльності;
 - відмовою від відпочинку.

Вищезазначені особливості професії поліцейського можуть призвести до розвитку стійких станів психічної напруженості, емоційних зривів, стресів, появи невротичних реакцій, психосоматичних розладів.

Варто також вказати і на наявність небезпеки для життя, яка характеризується постійною можливістю виникнення, а отже

її очікуванням, можливістю раптової появи, що впливає на психологічний механізм:

- можливості інстинктивних форм поведінки;
- ризикованих варіантів дій;
- звикання до небезпеки;
- зниження здатності до адекватної можливості власних можливостей.

Зазначені особливості вимагають від особистості майбутнього поліцейського не тільки фізичного здоров'я та витривалості, але й емоційної стабільності, працездатності, стійкості до стресів.

5. *Нестандартний, творчий характер діяльності* поліцейського. У процесі професійної діяльності поліцейський має справу з різними життєвими ситуаціями, долями людей, які очікують від нього допомоги, що вимагає від нього застосування важного вивчення правдивих відносин, творчого підходу у вирішенні проблем, наявності високого рівня знань, загальної культури, освіченості, інтелектуальних і творчих здібностей, знання транскультурального підходу.

6. *Специфіка ділового спілкування, комунікативний аспект професійної діяльності* поліцейського, які характеризуються:

– зустріч та комунікація з представниками різних верств населення, релігійних вірувань, віку та ін. з приводу різних причин (прийом та розгляд скарг, розбір порушень громадського порядку, учинення правопорушень), що визначає широту та різноплановість комунікації поліцейського;

– відсутність чітких меж кола спілкування в діяльності правознавців, що вимагає гнучкості, нестандартного, творчого підходу у комунікації.

Особливості комунікативного аспекту поліцейського вимагають від особистості фахівця наявності та/або формування, розвитку таких професійно важливих якостей, як:

- уміння встановлювати та підтримувати психологічний контакт;
- уміння розуміти психолого-психіатричний стан співрозмовника та його внутрішній світ, особливості, мотиви;
- уміння слухати та чути, дивитися та бачити;
- емпатія (співчуття);

- володіння вербальними та невербальними засобами спілкування;
- уміння зберігати самоконтроль;
- володіти широким спектром стилів поведінки в конфліктних ситуаціях;
- організаційних якостей.

Ураховуючи вищенаведене, *головним завданням професійно-психологічної підготовки* є забезпечення ефективності професійної діяльності на основі використання сучасних психологічних розробок (технік і технологій, засобів, методик); підвищення професійно-психологічного потенціалу окремого працівника та підрозділу в цілому за рахунок максимального використання та врахування індивідуально-психологічних особливостей і психологічних ресурсів поліцейського.

Отже, *професійно-психологічна підготовка* – це комплекс заходів, які спрямовані на формування, підтримку та розвиток у працівників поліції професійно важливих психологічних та морально-ділових якостей і є невід’ємною складовою навчання у закладах вищої освіти та продовжуються під час виконання службових обов’язків.

Таким чином, професійно-психологічну підготовку можна розглядати як комплекс взаємопов’язаних заходів, спрямованих на формування та розвиток професійно важливих психологічних знань, умінь, психологічних якостей та станів поліцейського для більш ефективного використання професійної діяльності.

Отже, поліцейський повинен морально, мотиваційно, фізично, психофізіологічно та психологічно бути готовим і спроможним у будь-якій обстановці та в будь-якій момент виконувати всі покладені на нього функції із забезпечення законності, правопорядку; здатним встановлювати та підтримувати контакти; до дій в складних, конфліктних, екстремальних ситуаціях; до ефективної соціальної взаємодії з різними верствами населення; до ефективного компетентного здійснення правознавчої діяльності та ін.

1.2. Етапи розвитку професіоналізму

Професійна діяльність слідчого має певну специфіку та особливості і відповідно відрізняється від більшості інших професій типу

«людина-людина». Коли йдеться про діяльність кадрів досудового розслідування, то передбачається, що їх функції виконують спеціально підготовлені працівники, які можуть і вміють використовувати надбання науково-технічного прогресу, наукові розробки суміжних наук.

З огляду на специфіку, яка має місце у визначеннях «професійна правосвідомість», «професійна культура» та «професійна освіта», можна виокремити такі обов'язкові ознаки професіоналізму працівників поліції: 1) це одна з найважливіших сторін їх професійної діяльності; 2) професіоналізм визначає ділову надійність, здатність успішно й безпомилково здійснювати конкретну правоохоронну діяльність як у звичайних умовах, такі в екстремальних, нестандартних ситуаціях; 3) професіоналізм зумовлюється певними досягненнями в процесі службово-трудової діяльності, високим рівнем сформованості професійної й духовної культури в усій її досконалості; 4) професіоналізм досягається в результаті реалізації специфічної професійної підготовки працівників поліції.

Професіоналізм діяльності трактується як професійна придатність – сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних і достатніх для досягнення певної ефективності в тій чи іншій професії; як **майстерність** – висока якість виконаної роботи; як **творчість** – діяльність, спрямована на створення нових матеріальних і духовних цінностей.

Професіоналізм юридичної діяльності складається із сукупності загальнотеоретичних, спеціальних юридичних і психологічних знань, вмінь і навичок для ефективного її здійснення. Професіоналізм поліцейського характеризується певним рівнем психологічної готовності здійснювати юридичну працю. З одного боку, професіоналізм – це інтегральна якість, властивість особистості, що формується в діяльності й спілкуванні, а з іншого – це процес і результат діяльності та спілкування. Основи професіоналізму передбачають наявність у юридичної особи здатності до самооцінки, самоаналізу, саморозвитку, самоорганізації, самоконтролю.

Можна виокремити такі *компоненти професіоналізму юридичної діяльності поліцейського*:

[Перейти на сайт](#) →